

10. Widya W., Rifandi, R. & Rahmi, Y.L., (2019). *STEM education to fulfill the 21st century demand: a literature review. In Journal of Physics: Conference Series, 1317(1), p. 012208*. IOP Publishing.

11. Permanasari, A. *STEM education: Innovation in science learning. In Proceedings of SNPS (National Seminar on Science Education) (Vol. 3, 2016. pp. 23-34)*.

12. Lou S.J., Chou Y.C., Shih R.C., & Chung C.C. *A study of creativity in CaC2 steamship-derived STEM project-based learning. Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 13(6), 2017. 2387-2404*.

13. Thibaut L., Ceuppens S., De Loof H., De Meester J., Goovaerts L., Struyf, A., & Hellinckx, L. *Integrated STEM education: A systematic review of instructional practices in secondary education. European Journal of STEM Education, 3(1), 2018*.

14. Sigit D.V., Ristanto R.H., & Mufida S.N. *Integration of project-based elearning with STEAM: An innovative solution to learn the ecological concepts. International Journal of Instruction, 15(3), 2022. 23-40*.

15. Breiner J., Harkness S., Johnson C., & Koehler, C. *What is STEM? A discussion about conceptions of STEM in education and partnerships. School Science and Mathematics, 112(1), 2012. 3-11*.

16. Ramankulov Sh., Choruh A., & Polatuly S. *STEAM technology as a tool for developing creativity of students: On the example of a school physics course. Bulletin of the University of Yasavi, (4), 2022*.

17. Kazbekova G.N. *Innovasiyalıq STEM-bilim beru tásilın qalyptastyru. Iasauı universitetiniń habarşysy, (3), 2022. 125*.

ГТАХР 15.81.21

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2024.83.3.020>

З.А.Мовкебаева, ¹ А.Б. Дузелбаева, ^{2*} Д.С.Хамитова ²

¹ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

² Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Павлодар қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ИНКЛЮЗИВТІ ЖАҒДАЙДА ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ ДАЙЫНДЫҒЫН БАҒАЛАУ

Аңдатпа

Мақалада авторлар заман талаптарына сәйкес арнайы педагогтарды дайындау мәселелерін қарастыра отыра, әдіснамалық тұрғыда шетел және отандық ғалымдардың ой-пікірлері мен еңбектеріне талдау жүргізді. Авторлар «Арнайы педагогика» білім беру бағдарламасы бойынша оқитын студенттердің инклюзивті ұйымдардағы болашақ кәсіби қызметке деген сенімдері мен қатынасына байланысты зерттеу жүргізді. Олардың жалпы білім беретін ұйымдардағы арнайы педагог (дефектолог) жұмысының ерекшелігі туралы білім деңгейдерін зерттей отыра, ЖОО-да оқу кезінде болашақ арнайы педагогтерді инклюзивті білім беру жағдайында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыруға бағдарланған даярлаудағы ықтимал кемшіліктер мен мәселелерді анықтайды. Студенттердің инклюзивті бағытталған кәсіби құзыреттіліктерін, оның ішінде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыруға қатысты жүргізілген сауалнама нәтижесін талдау негізінде мақала авторлары университетте болашақ арнайы педагогтерді неғұрлым тиімді даярлауды қамтамасыз ету бойынша тәжірибелік ұсыныстар көрсетеді.

Түйін сөздер: арнайы педагог, инклюзивті білім беру, инклюзивті жағдайлар, кәсіби дайындық, кәсіби құзыреттілік, шектеулі мүмкіндіктер.

Мовкебаева З.А., ¹ Дузелбаева А.Б., ^{2*} Хамитова Д.С. ²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г.Алматы, Казахстан

²Павлодарский педагогический университет имени Әлкея Марғұлана, г.Павлодар, Казахстан

ОЦЕНКА ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В ИНКЛЮЗИВНЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация

В статье авторы рассмотрели вопросы подготовки специальных педагогов в соответствии с требованиями времени, а также с точки зрения методологии провели анализ мнений и трудов зарубежных и отечественных ученых. Авторы провели исследование, связанное с убеждениями и отношением студентов, обучающихся по

образовательной программе «Специальная педагогика» к будущей профессиональной деятельности в инклюзивных организациях. Изучая их уровень знаний о специфике работы специального педагога (дефектолога) в общеобразовательных организациях, выявили возможные недостатки и проблемы в подготовке будущих специальных педагогов при обучении в вузе ориентированных на осуществление психолого-педагогического сопровождения в условиях инклюзивного образования. На основе анализа результатов проведенного опроса, касающегося реализации инклюзивно-ориентированных профессиональных компетенций студентов, в том числе психолого-педагогического сопровождения, авторами статьи отражены практические рекомендации по обеспечению наиболее эффективной подготовки будущих специальных педагогов в университете.

Ключевые слова: специальный педагог, инклюзивное образование, инклюзивные условия, профессиональная готовность, профессиональные компетенции, ограниченные возможности.

Movkebayeva Z.,¹ Duzelbayeva A.,^{2} Khamitova D.²*

¹ *Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

² *Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan, Pavlodar, Kazakhstan*

ASSESSMENT OF THE READINESS OF FUTURE SPECIAL TEACHERS TO WORK IN INCLUSIVE CONDITIONS

Abstract

In the article, the authors analyzed the opinions and works of foreign and domestic scientists in methodological terms, considering the issues of training special teachers in accordance with modern requirements. The authors conducted a study related to the beliefs and attitude of students studying under the educational program "special pedagogy" to future professional activities in inclusive organizations. Studying the level of their knowledge about the specifics of the work of a special teacher (defectologist) in general education organizations, they identify possible shortcomings and problems in the training of future special teachers during their studies at universities, focused on the implementation of psychological and pedagogical support in the conditions of inclusive education. Based on the analysis of the results of the survey on the implementation of inclusive-oriented professional competencies of students, including psychological and pedagogical support, the authors of the article demonstrate practical recommendations for ensuring the most effective training of future special teachers at the university.

Keywords: special teacher, inclusive education, inclusive conditions, professional readiness, professional competencies, limited opportunities.

Кіріспе. «Барлығына арналған қажеттінің барлығы үшін инклюзивтілік пен білімді білдіреді»: Орталық және Шығыс Еуропа, Кавказ және Орта Азия (2021) атты ЮНЕСКО-ның білім мониторингі бойынша 2021 жылғы Дүниежүзілік баяндамасында: мамандарды – арнайы педагогтерді инклюзивті бағдарланған даярлау деңгейіне алаңдаушылық бар. Сонымен, баяндамада көптеген өңірдердегі арнайы педагогтер инклюзивті жағдайларда мұғалімдермен ынтымақтастыққа жеткіліксіз дайындалғандығы атап өтілді [1].

Қазақстандағы жалпы (инклюзивті) білім беру жүйесінде болашақ арнайы педагогтарды жұмыс істеуге мақсатты даярлау мәселесіне көптеген ТМД елдеріндегідей жеткілікті көңіл бөлінбеген, өйткені арнайы педагогтер (дефектологтар) негізінен арнайы білім беру ұйымдарында жұмыс істейтінін атап өткен. Жалпы білім беру ұйымдарының штатына арнайы педагог (дефектолог) мөлшерлемесін енгізу, біріншіден, оның функционалдық міндеттерін және инклюзия жағдайында жұмыс істеу үшін қажетті кәсіби құзыреттер тізбесін айқындау, ал екіншіден, жалпы (инклюзивті) білім беру ұйымдарында мүмкіндігі шектеулі балалармен алдағы жұмысқа бағдарлай отырып, ЖОО-да осы мамандарды даярлауды жаңғырту қажеттілігін туғызды.

Қазақстан Республикасының көптеген нормативтік құжаттарына сәйкес 2025 жылға қарай мүмкіндіктері шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаумен және сүйемелдеумен жүз пайыз қамтуды қамтамасыз ету жөніндегі қойылған міндет инклюзивті бағдарланған кәсіби құзыреттері қалыптасқан арнайы педагогтермен инклюзивті ұйымдарды қамтамасыз ету қажеттілігін негіздеді. Мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру

ұйымдарына тартудың белсенді жүріп жатқан процестері Қазақстанда оларды психологиялық-педагогикалық қолдауды жеткіліксіз тиімді ұйымдастырумен және мамандар, оның ішінде арнайы педагогтер тарапынан сүйемелдеумен байланысты белгілі бір қиындықтардың болуын көрсетті. Бұл көбінесе олардың инклюзивті бағытталған кәсіби құзыреттіліктерінің болмауына, жалпы білім беретін мектепке дейінгі және мектеп ұйымдарында кәсіби қызмет дағдыларының жеткіліксіздігіне байланысты. Сонымен қатар Қазақстанда арнайы педагогтерді даярлау мәселесі білім беру жүйесіндегі маңызды және өзекті аспект болып табылады, өйткені ол мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берудің тиімділігі мен сапасын едәуір дәрежеде айқындайды, олардың әлеуметтік бейімделуі мен дамуына жәрдемдеседі.

Жалпы білім беретін мектептердің штат кестесінде көрсетілген толықтыруларға және инклюзивті жағдайларда мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудегі арнайы педагогтердің жетекші және үйлестіруші рөлі туралы әлеуметтік-мәдени жағдайлар мен көзқарастардың өзгеруіне байланысты соңғы жылдары осы мәселе бойынша ғылыми зерттеулердің қажеттілігі анық айқындалды.

Қазақстан Республикасында инклюзия жағдайында ілеспе, үйлестіруші және кеңес беру қызметті жүзеге асыруға дайын арнайы педагогтың, маманның жаңа моделін әзірлеу мақсатында зерттеулер жүргізіле бастады (А.Б. Дүзелбаева, Б. А. Дүйсенбаева) [2, 3]. Сонымен қатар болашақ арнайы педагогтерде қалыптасқан инклюзивті бағдарланған кәсіби білім мен дағдылардың нақты жай-күйін анықтау және талдау, оларды қалыптастырудың неғұрлым тиімді жолдарын іздеу мәселелері маңызды мәнге ие және инклюзивті білім беруді табысты іске асыру келешегін айқындайды. Осыған орай, біздің зерттеуіміздің өзектілігі болашақ арнайы педагогтерді инклюзивті білім беру жағдайында жұмысқа дайындау мәселелерін практикалық шешу қажеттілігі мен осы мәселенің теориялық дамуының жеткіліксіз деңгейі арасындағы қайшылықтың болуына байланысты. Бұл мақалада біз ЖОО-да инклюзивті бағытталған кәсіби білім мен дағдылардың болашақ арнайы педагогтеріне қалыптасқан жағдайды теориялық және қолданбалы зерттеу нәтижелерін ұсынамыз.

Негізгі ережелер. Инклюзивті білім берудің қарқынды дамуы, нарықта мамандарды даярлаудың негізгі тұғырларын өзгертуді талап етеді. Инклюзия құндылықтары мен білім беру процесінің қолжетімділігі барған сайын өзекті болып келе жатқан қазіргі қоғам жағдайында аралас сыныптарда тиімді жұмыс істей алатын мамандарды даярлауға ерекше назар аударылады. Арнайы педагогтар барлық балалардың, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім алуына тең жағдай жасауда шешуші рөл атқарады. Олардың осындай жағдайларға дайындығын бағалау білім беру мекемелері мен мұғалімдерді даярлау жүйесі үшін маңызды міндетке айналады.

Болашақ арнайы педагогтердің инклюзивті жағдайда жұмыс істеуге дайындығы бірнеше аспектілерді қамтиды: теориялық негіз, практикалық дағдылар, эмоционалды және психологиялық дайындық, сонымен қатар пәнаралық өзара әрекеттесу мүмкіндігі. Теориялық база инклюзивті білім берудің негіздерін, ерекше қажеттіліктері бар балалардың даму ерекшеліктерін, сондай-ақ инклюзияда қолданылатын әдістер мен технологияларды білуді қамтиды. Тәжірибеде жұмыс жасау алу дағдылары білім беру бағдарламаларын әзірлеу және бейімдеу, сараланған және жеке оқыту әдістерін қолдану, ата-аналармен және басқа мамандармен өзара әрекеттесуді ұйымдастыруды білдіреді. Эмоционалды дайындық балалармен эмпатизациялау, олардың қажеттіліктерін сезіну және оқу процесінде қолдау көрсету қабілетін қамтиды.

Бұл ретте инклюзивті білім беру жағдайында болашақ арнайы педагогтардың даярлығын анықтау және бағалау маңызды болып табылады.

Материалдар және әдістер. Қазіргі уақытта кәсіби, инклюзивті бағдарланған, жалпы білім беру педагогтерін даярлаудың уәждемесін, мазмұны мен әдістерін зерттеуге арналған зерделеугі жеткілікті (С.В.Алехина, М.Н.Алексеева, О.Ф.Бай, Л.П.Фальковская, В.В.Хитрюк

және т.б.). Жақында таяу шетелде жалпы білім беру ұйымдарындағы әртүрлі мамандардың рөлін, орнын және қызметінің негізгі аспектілерін зерттейтін зерттеулер жүргізілуде [4; 5; 6; 7; 8]. Сонымен И.О.Гурьянованың [9], Р.А.Литвактың [10] еңбектерінде әлеуметтік педагогтердің қызметінің ерекшеліктері қарастырылады. С.А.Черкасова [11], Е.В.Гребенникова және Е.Ю.Закотнова [12], И.А.Кучерявенко [13] және басқалардың зерттеулері педагог-психологтардың инклюзивті мектептердегі қызметінің мақсаты мен негізгі бағыттарын зерттеуге арналған. Бұл жұмыстарда зерттеушілер мектеп педагог-психологтарының инклюзивті білім берудегі қызметін қарастыра отырып, бұл мамандардың көпшілігі әртүрлі ауытқулары бар балалармен жұмыс істеу үшін арнайы дайындықтың, қажетті білімнің және практикалық дағдылардың жоқтығын көрсетті. Алайда біздің зерттеуіміз үшін болашақ арнайы педагогтерді (дефектологтарды) инклюзивті білім беру жағдайында жұмысқа даярлау ерекшеліктері зерттелетін теориялық жұмыстар тікелей қызығушылық тудырады. Мұндай зерттеулерге мақалалар циклі мен орыс ғалымы А.И.Сергееваның диссертациялық зерттеуі кіреді, ол логопед-мұғалімдерді жалпы білім беру жұмысына дайындау мәселелерін зерттеді [14].

Инклюзивті ұйымдарда жұмыс істеуге дефектолог-мамандарды даярлау мәселесі Е.В.Шипилованың [15] жұмыстарында зерттеледі, ол ЖОО-ларда инклюзивті білім беру жағдайында дамуында проблемалары бар балалармен жұмыс істеуге болашақ арнайы педагогтерді (дефектологтарды) даярлау мәселесі жеткіліксіз әзірленген және одан әрі зерттеуді қажет етеді деген қорытындыға келген.

Арнайы педагогтің (дефектологтың) жалпы білім беретін ұйымдарда жұмыс істеуге дайындық деңгейін зерттеу үшін авторлар Павлодар қаласында ЖОО-ның бітіру курстарының студенттерімен эксперименттік зерттеу жүргізді. Зерттеу барысында сауалнама әзірленді, онда сұрақтардың мазмұны «Арнайы педагогика» білім беру бағдарламасы бойынша оқитын студенттердің инклюзивті ұйымдардағы болашақ кәсіби қызметіне уәжі мен көзқарастарын анықтады. Сауалнама сұрақтары сонымен қатар студенттердің жалпы білім беру ұйымдарындағы арнайы педагог (дефектолог) жұмысының ерекшелігі туралы білім деңгейін анықтауға бағытталған, ЖОО-да оқу кезінде болашақ арнайы педагогтерді инклюзивті бағдарланған даярлаудағы ықтимал ағаттықтар мен мәселелер анықталды. Сенімді және объективті деректерді алу мақсатында сауалнама жасырын түрде, Google Forms көмегімен онлайн форматта жүргізілді. Алынған мәліметтер MS Excel бағдарламасында өңделді. Жоғарыда айтылғандай, сауалнама басталғанға дейін репрезентативті іріктеме жасалды және сауалнама сұрақтары әзірленді. Сұрақтар бірнеше блокқа бөлінді:

- 1) Арнайы педагог мамандығын таңдау себебі.
- 2) Жалпы білім беретін (инклюзивті) ұйымда арнайы педагог болып жұмыс істеуге деген ниеті.
- 3) Инклюзивті білім беру саласындағы өзінің теориялық дайындығын өзін-өзі бағалау.
- 4) Инклюзивті білім беру саласындағы өзінің практикалық дайындығын өзін-өзі бағалау.
- 5) Инклюзивті ұйымдарда мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу кезінде болашақ арнайы педагогтерде туындауы мүмкін қиындықтар мен проблемаларды өзін-өзі бағалау және болжау.
- 6) Білім алушылардың ЖОО-дағы білім беру бағдарламасының мазмұнын оның инклюзивті білім беру жағдайында алдағы қызметке бағытталуы тұрғысынан бағалауы.
- 7) Білім алушылардың ЖОО-дағы кәсіптік, педагогикалық және басқа да практика түрлерінің мазмұны мен нәтижелерін осы практика түрлерінің инклюзивті білім беру жағдайында алдағы қызметке бағытталуы тұрғысынан бағалауы.
- 8) ЖОО-да инклюзивті бағдарланған даярлықты жақсарту бойынша студенттердің (болашақ арнайы педагогтердің) ұсыныстары.

Нәтижелер мен талқылау. Инклюзивті білім беру жағдайында арнайы педагогтерді жұмысқа дайындау бойынша әлеуметтанулық сауалнамаға қатысқан болашақ арнайы педа-

гогтердің жауаптарын талдау олардың мұндай жұмысқа дайындығының жай-күйі туралы түсінік алуға мүмкіндік береді. Студенттердің жалпы санының (230) ішінен сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі инклюзивті мектепке дейінгі және мектеп ұйымдарында арнайы педагог ретінде жұмысқа ішінара дайындығы туралы ғана мәлімдегені анықталды, бұл ретте олар осы тақырып бойынша қосымша дайындық қажеттігін атап өтті. Сауалнама нәтижесі студенттердің инклюзивті білім берудің маңыздылығын түсінетінін және оны жүзеге асыруға қатысуға дайын екенін көрсетеді, бірақ олар қосымша дайындықты және арнайы инклюзивті бағдарланған дағдыларды меңгеруді қажет ететінін мойындайды. Бұл ретте сауалнамаға қатысқандардың аз бөлігі өздерін инклюзивті ұйымдарда жұмыс істеуге толық дайын емес немесе дәлірек айтқанда дайын емес деп санайды, бұл студенттерге инклюзивті ортада табысты жұмыс істеу үшін қажетті теориялық білім мен практикалық дағдыларды қамтамасыз ету үшін инклюзивті бағытталған дайындық пен жоғары оқу орындарындағы оқу бағдарламаларын жақсарту қажеттілігін көрсетуі мүмкін. Жалпы алғанда сауалнама нәтижелері болашақ арнайы педагог студенттердің көпшілігі инклюзивті мектепке дейінгі және мектеп ұйымдарында табысты кәсіби қызмет үшін қосымша дайындық қажеттілігін мойындайтынын көрсетеді. Бұл болашақ арнайы педагогтерге инклюзивті білім беру ортасында тиімді жұмыс істеу және мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету үшін барлық қажетті кәсіби құзыреттерді қамтамасыз етуде жоғары оқу орындарында білім беру бағдарламаларын дамыту мен жетілдірудің маңыздылығын көрсетеді.

Студенттердің мүмкіндігі шектеулі жандарды оқыту мен дамытуға байланысты мамандықты таңдау себептерін анықтайтын бірінші сұрақтың жауаптарын талдай отырып, студенттердің көпшілігі (68%) мүгедектерге көмектесуге және олардың өмір сүру сапасын жақсартуға көмектескісі келетіндіктен бұл мамандықты таңдағанын атап өтті. Бұл арнайы педагогика мамандығын алатын студенттердің жоғары ынтасын және олардың білім беруде ерекше қолдау мен көмекті қажет ететін адамдардың өміріне оң үлес қосқысы келетінін көрсетеді.

Алынған нәтижелерге сәйкес мамандық таңдаудың ең көп тараған себептері (51%) ғылымның осы саласына қызығушылық болып табылады, бұл олардың құмарлығы мен мүмкіндігі шектеулі адамдардың дамуы мен оқу ерекшеліктерін терең зерттеуге және түсінуге деген ұмтылысын көрсетеді. Ғылымның осы саласына деген қызығушылық арнайы педагогикада сарапшы болуға және осы саланы дамытуға белсенді қатысуға деген ұмтылыспен байланысты болуы мүмкін. Студенттердің аз бөлігі (22%) таңдаудың себебі ретінде осы мамандықтың беделін атады. Олар арнайы педагог жұмысының беделі мен маңыздылығын көріп, осы құрметті мамандықты иеленуге тырысады.

Кейбір студенттер (19%) жоғары ақылы жұмысқа орналасу үмітімен арнайы педагог мамандығын таңдағанын көрсетті. Олар бұл кәсіпті әлеуетті табысты деп санайды және қаржылық әл-ауқатын қамтамасыз етуге ұмтылады. Мамандық таңдауда бедел мен жоғары ақы төленетін жұмысқа орналасу мүмкіндігі де маңызды рөл атқарады, бірақ жеке мүдделер мен басқа адамдарға көмектесу уәждемесімен салыстырғанда онша маңызды емес болып табылады.

Респонденттердің салыстырмалы түрде аз саны (7%) ата-аналардың пікірі мен талабының осы мамандықты таңдауға әсерін көрсетті. Бұл ата-аналық пікірдің әсерін және олардың мамандық таңдау туралы шешім қабылдаудағы қолдауын көрсетуі мүмкін. Студенттердің шағын тобы (2%) ғана олардың достары да осы салада оқитындықтан арнайы тәрбиеші мамандығын таңдағанын айтты. Бұл әлеуметтік ортаның әсерін және олардың мүдделері мен мансаптық жоспарларымен бөлісетін жақын адамдармен бірге болуға деген ұмтылысты көрсетуі мүмкін. Екінші жағынан, ата-ананың ықпалы және таңдалған мамандықта достарының болуы сауалнамаға қатысушылардың көпшілігі үшін басты себеп емес. Достар мен ата-аналардың талабына байланысты мамандықты таңдау сауалнамаға қатысушылар

арасында ең аз таралған. Бұл қазіргі студенттер өздерінің қалауы мен құндылықтарына сүйене отырып, өздерінің білімі мен мансабы туралы тәуелсіз шешім қабылдауға бейім екенін көрсетеді. Осылайша, студенттердің жауабын жалпы талдау арнайы педагог мамандығын таңдауға әсер ететін негізгі факторлар мүмкіндігі шектеулі адамдарға көмектесуге деген ұмтылыс және ғылымның осы саласына деген қызығушылық екенін көрсетеді. Бұл факторлар білім беру саласындағы арнайы педагогтер жұмысының маңыздылығы мен маңыздылығын көрсетеді. Жалпы алғанда, деректер студенттер үшін олардың мүдделері мен қоғамға оң үлес қосқысы келетін мамандықты таңдау маңызды екенін көрсетеді. Бұл білім беру бағдарламалары мен жас мамандарды тарту стратегияларын әзірлеу тұрғысынан оқу орындары мен жұмыс берушілер үшін пайдалы нұсқаулық бола алады.

Инклюзивті білім беру жағдайында студенттерді жұмысқа дайындаудың нысандары мен түрлері туралы мәселені түсіндіру студенттердің көпшілігі (54%) барлық педагогикалық мамандықтар бойынша 3 курста оқытылатын «Инклюзивті білім» оқу пәнін білім алу процесінде қажетті инклюзивті бағдарланған білім алғанын анықтауға мүмкіндік берді. Білім алушылар бұл пән бойынша инклюзивті білім берудің қағидаттары мен әдістері туралы қажетті білім мен түсінікке ие болғанын, бұл инклюзия жағдайында жұмыс істеу үшін маңызды екенін атап өтті.

Студенттердің жартысына жуығы (52%) ЖОО-да инклюзивті білім беру бойынша жекелеген арнайы пәндер қарастырылғанын хабарлады. Бұл жоғары оқу орындарындағы білім беру бағдарламалары басшыларының болашақ арнайы педагогтерге осы салада тереңірек білім мен дағдыларды беруге деген ұмтылысын көрсетеді. Сонымен қатар студенттердің жартысынан көбі (51%) оқытушылар өздері оқытатын оқу пәндері шеңберінде инклюзия жағдайында жұмыстың ерекшелігіне ерекше назар аударатынын атап өтті. Бұл мұғалімдердің инклюзивті білім беру тақырыбының маңыздылығын түсінетіндігін, сондықтан әртүрлі оқу курстарын оқып-үйрену кезінде қарастырылатындығын көрсетеді.

Студенттердің 43% – ы оқытуға бағытталған бейінді мамандандырудан басқа (олигофренопедагогика, логопедия, сурдопедагогика, тифлопедагогика және т.б.) оларға балалардың әртүрлі санаттарымен жұмыс істеудің арнайы әдістері мен тәсілдері үйретілгенін хабарлады. Бұл жоғары оқу орындарының студенттерге инклюзия жағдайында жұмыс істеу үшін қажетті жан-жақты құзыреттерді дамытуға мүмкіндік беруге деген ұмтылысын растайды. Алайда, студенттердің шағын тобы болса да, олардың инклюзия жағдайында жұмысқа дайындалмағаны (4%), сондай-ақ студенттердің бір бөлігі (3%) жалпы білім беретін ұйымдарда жұмыс істеуді мүлдем жоспарламайтындығы және сәйкесінше тиісті дайындық қажет деп санамайтындығы туралы пікір алаңдатады.

Студенттердің жауаптарын жалпы талдау университет студенттерге инклюзивті білім берумен байланысты білім мен дағдыларды беретіндігін көрсетеді. Бұл болашақ арнайы педагогтерді инклюзия жағдайында жұмысқа дайындаудағы оң қадам болып табылады. Дегенмен студенттердің кәсіби тәжірибесінде кездесетін нақты талаптар мен қиындықтарды жақсырақ қанағаттандыру үшін осы саладағы инклюзивті бағытталған оқыту бағдарламаларына қосымша назар аудару және дамыту қажет болуы мүмкін. Жалпы алғанда сауалнама нәтижелері ЖОО-да инклюзивті білім беруде жұмысқа дайындық әртүрлі нысандарда болатынын және студенттердің көпшілігі осы салада жұмыс істеу үшін қажетті білім мен дағдыларды алатынын көрсетеді. Сонымен қатар, инклюзия жағдайында жұмысқа дайындықтың жоқтығын немесе осы қызметке дайын .стігін көрсеткен студенттердің аз пайызы бар. Жалпы ереже бойынша, арнайы мұғалімдерге арналған білім беру бағдарламаларында инклюзивті компонентті күшейту, сондай-ақ студенттерді инклюзивті білім беру ұйымдарындағы жұмыстың нюанстары туралы хабардар ету қажет.

Инклюзивті білім беруді дамыту және оны табысты іске асыру мамандардан терең білімді, құзыреттілік пен икемділікті талап етеді. Сондықтан жоғары оқу орындары студенттерге теориялық базаны ғана емес, сонымен қатар практикалық дағдыларды, соның ішінде

балалардың әртүрлі санаттарымен жұмыс істеуді, инклюзивті әдістер мен стратегияларды қолдануды, сондай-ақ әр баланың қажеттіліктері мен ерекшеліктерін түсінуді қамтамасыз етуі маңызды. Инклюзивті бағытталған оқыту бағдарламаларына қосымша назар курстардың мазмұнын жаңартуды, заманауи әдістемелер мен педагогикалық тәсілдерді қолдануды, сондай-ақ инклюзивті білім беру саласында жұмыс істейтін практиктермен және ұйымдармен өзара іс-қимылды қамтиды. Бұл тәсіл студенттерге барынша пайдалы тәжірибе алуға және инклюзивті ортада жұмыс істеудің нақты сын-қатерлеріне дайындықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Тиісінше, студенттер инклюзия жағдайында табысты жұмыс істеу үшін барлық қажетті білім мен дағдыларды алуы үшін жоғары оқу орындарының оқу бағдарламаларын жақсартуды жалғастыру қажет, бұл әр баланың оқу және даму үшін тең мүмкіндіктері бар сапалы және тиімді инклюзивті білім беруді дамытуға ықпал етеді.

Қорытынды. Студенттерден алынған жауаптарын талдай отырып, мынадай жалпы қорытындылар жасауға болады:

1) Болашақ арнайы педагогтер инклюзивті білім берудегі практикалық тәжірибенің оларды дайындаудағы маңыздылығын атап өтті.

2) Респонденттер университеттің материалдық-техникалық базасын, әсіресе инклюзивті ұйымдарда мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге арналған мамандандырылған жабдықтар мен жәрдемақыларға қатысты жақсарту қажеттілігін көрсетті.

3) ЖОО-да білім беру процесіне инклюзивті білім беру жағдайында мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс тәжірибесі бар практик мамандарды тарту қажеттілігі атап өтеізілді.

4) Теория мен практиканың байланысының маңыздылығы атап өтіледі, ол алынған теориялық білімдер мен нақты әдістемелер мен техникамен жұмыс істеу дағдыларын қолдану мүмкіндігі қарастырылған практикалық сабақтарға қатысуға мүмкіндік береді.

5) ЖОО кітапханасында инклюзивті білім берудегі арнайы педагогтің болашақ кәсіби қызметінде пайдалы болуы мүмкін материалдық-техникалық ресурстар мен мамандандырылған әдебиеттерді кеңейту қажеттілігі атап өтті.

Жалпы алғанда, аталған жауаптарды талдау инклюзивті білім беруді іске асыратын жалпы білім беретін ұйымдарда студенттерді практикалық даярлаудың маңыздылығын көрсетеді. Инклюзивті ортада тиімді жұмыс істеу үшін мүмкіндігі шектеулі балалармен өзара әрекеттесу тәжірибесін жинақтау, сондай-ақ осындай балалардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін қабілеттер мен дағдыларды дамыту қажет. Студенттерге практикалық тәжірибе мен инклюзивті білім беру ортасының нақты жағдайларымен танысуға мүмкіндік беру олардың кәсіби дайындығының маңызды аспектісі болып табылады.

Болашақта ЖОО-да инклюзивті бағдарланған даярлықтың тиімділігін арттыру үшін түлектің, оның ішінде инклюзивті (жалпы) білім беруде жұмыс істейтін түлектің біліктілік талаптары мен кәсіптік құзыреттерінің нақты тізбесін айқындай отырып, жоғары және орта білім беру ынтымақтастығында арнайы педагогтің жаңа, ұлттық моделін әзірлеу жөніндегі қызметті ұйымдастырған жөн. Бұдан басқа, өңірдің жоғары оқу орындарының, мектепке дейінгі және мектеп ұйымдарының арнайы педагогті даярлау бағыттарын айқындауға жалпы тәсілді әзірлеу жөніндегі қызметін келісу және үйлестіру қажет.

ЖОО деңгейінде келесі іс-шараларды өткізген жөн:

1. «Арнайы педагогика» білім беру бағдарламасында инклюзивті бағытталған оқу пәндерінің үлесін арттыру.

2. Қазақстандық шындықты ескере отырып болашақ арнайы педагогтердің инклюзивті бағдарланған құзыреттерін қалыптастыратын алуан түрлі оқу процесін оқу – әдістемелік қамтиды.

3. Арнайы педагогикалық практиканың қазіргі заманғы сын-тегеуріндері мен қажеттіліктеріне жауап беретін заманауи білім беру бағдарламаларын әзірлеу және енгізу. Мысалы, «Клиникалық логопедия (Денсаулық сақтау мекемелеріндегі логопед)», «Логопедиямен қоса арнайы мектепке дейінгі педагогика» және т. б.

4. Мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру ұйымдарында білікті сүйемелдеуді қамтамасыз ету үшін "инклюзиядағы арнайы педагог" жаңа білім беру бағдарламасын енгізу мүмкіндігін көздеу.

5. ЖОО-ларда арнайы педагогтарды медициналық тұрғыдан даярлау процесін мүмкіндігі шектеулі адамдарға көмек көрсетудің әлеуметтік моделіне қайта бағдарлау жөніндегі қызметті жоспарлы түрде жүргізу, оның негізі кәсіби қызметтің «нормаға жетуге» емес, әртүрлі қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталуы болып табылады.

6. ОПҚ біліктілігінің «Арнайы педагогика» бағдарламасының бейініне сәйкестігін, оқытушылардың арнайы педагогикада (дефектологияда) практикалық қызмет тәжірибесінің болуын қамтамасыз ету бойынша мақсатты қызмет жүргізу.

Осылайша, студенттердің жауаптарының жалпыланған нәтижесі инклюзивті ұйымдар жағдайында мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу үшін арнайы педагогтерді даярлауды жақсарту қажеттілігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Студенттердің негізгі ұсыныстарына арнайы консультациялық-әдістемелік орталықтар ашу, инклюзивті ұйымдарда практиканы ұйымдастыру, оқу аудиториялары мен компьютерлік сыныптарды тиісті жабдықтармен қамтамасыз ету кіреді. Бұл шаралар инклюзивті білім берудегі болашақ арнайы педагогтердің тиімді жұмысына ықпал ететін неғұрлым шынайы және тәжірибеге бағытталған дайындықты құруға бағытталған.

Мақала Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің гранттық қаржыландыру аясында AP14870333 «Инклюзивті білім беру жағдайында мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу үшін арнайы педагогтарды даярлау» тақырыбында жүргізілген ғылыми зерттеу жұмысының нәтижесі бойынша жазылған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. 2021 жылғы білім мониторингі бойынша Дүниежүзілік есеп: Барлығына арналған. Инклюзивтілік және білім: орталық және Шығыс Еуропа, Кавказ және Орта Азия, 2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377711>
2. Дюсенбаева Б.А. Подготовка специального педагога к работе в условиях инклюзивного образования // диссертация на соискание степени доктора PhD, Дис.: 2022 <https://www.kaznpu.kz/docs/dusenbayeva.pdf>
3. Дүзелбаева А.Б. педагогикалық білім беруді жаңғырту жағдайында болашақ дефектолог мұғалімдерді даярлау. // Педагогика және психология. – 2017 – №1 (30). – Б. 140-145.
4. Алехина С.В. "білім беру практикасындағы өзгерістер контекстіндегі Инклюзия принциптері." Психологиялық ғылым және білім 19.1, 2014: 5-16.
5. Алехина С.В., М.Н.Алексеева және Е.Л.Агафонова. "Педагогтердің дайындығы білім берудегі инклюзивті процесінің табыстылығының негізгі факторы ретінде." Психологиялық ғылым және білім 16.1, 2011: 6.83-92.
6. Бай О.Ф. Инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың шарты ретінде мұғалімдердің кәсіби және психологиялық дайындығы. Ғылым, білім, қоғам: даму тенденциялары мен перспективалары 2015ж. 78-85 б.).
7. Алехина С.В., & Фальковская Л.П. Білім берудегі психологиялық қызметті дамыту тетігі ретінде ведомствоаралық өзара іс-қимыл. Психологиялық-педагогикалық зерттеулер, 9 (3), 2017 ж. 116-128.
8. Хитрюк В.В. Инклюзивті дайындық мұғалімнің инклюзивті мәдениетін қалыптастыру кезеңі ретінде: құрылымдық-деңгейлік талдау. Брянск мемлекеттік университетінің хабаршысы, 1(1), 2012ж. 80-84.
9. Кузьменко Н.И., & Гурьянова И.В. Білім беру ұйымындағы Инклюзивті ортаны зерттеу мәселесіне. Гуманитарлық-педагогикалық зерттеулер, 1(2), 2017. Б.31-38.
10. Литвак Р.А., Дуранов М.Е., & Дуранов И.И. Әлеуметтік-мәдени білім және болашақ маманның жеке басының дамуы: теория және практика. 2009 ж.
11. Черкасова С.А. Болашақ педагог-психологтардың инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істеуге психологиялық-педагогикалық дайындығын қалыптастыру. 2012ж. Мәскеу.
12. Гребенникова Е.В., & Закотнова Е.Ю. Студенттік психологтардың инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби қызметке психологи ялық дайындығы. Томск мемлекеттік педагогикалық университетінің Хабаршысы, (3 (156)), 2015ж. 34-37.
13. Кучерявенко И.А. Кәсіби қызметке психологиялық дайындық мәселесі. Жас ғалым, 2(12), 2011 60.

14. Сергеева А.И. ЖОО-да логопед-мұғалімдерді инклюзивті бағдарланған даярлау// журнал ғылыми-педагогикалық шолу. *Pedagogical Review*. —2017. — №2 (16). — 70-78 Б.
15. Шипилова Е.В. Оқушылардың оқудың төмендеуінің маңызды сипаттамалары. Волгоград мемлекеттік педагогикалық университетінің жаңалықтары, (9), 2008ж. б.78-81.

References:

1. *Vsemirnyy doklad po monitoringu obrazovaniya 2021 g.: Dlya vseh oznachayet dlya vseh. Inklyuzivnost' i obrazovaniye: Tsentral'naya i Vostochnaya Yevropa, Kavkaz i Srednyaya Aziya, 2021.* <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377711>
2. *Ob utverzhdenii natsional'nogo proyekta «Kachestvennoye obrazovaniye «Obrazovannaya natsiya».* <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726>
3. Duzelbayeva A.B. *Podgotovka budushchikh uchiteley defektologov v usloviyakh modernizatsii pedagogicheskogo obrazovaniya. // Pedagogika i psikhologiya. – 2017 –№1 (30). – S. 140 – 145.*
4. Alekhina S.V. "Printsipy inklyuzii v kontekste izmeneniy obrazovatel'noy praktiki." *Psikhologicheskaya nauka i obrazovaniye* 19.1 (2014): 5-16.
5. Alekhina S.V., M.N.Alekseyeva and Ye.L.Agafonova. "Gotovnost' pedagogov kak osnovnoy faktor uspehnosti inklyuzivnogo protsessa v obrazovanii." *Psikhologicheskaya nauka i obrazovaniye* 16.1 (2011): 83-92.
6. Bogataya O.F. *Professional'naya i psikhologicheskaya gotovnost' pedagogov kak usloviye realizatsii inklyuzivnogo obrazovaniya. In Nauka, obrazovaniye, obshchestvo: tendentsii i perspektivy razvitiya 2015. (pp. 78-85).*
7. Alekhina S.V., & Fal'kovskaya L.P. *Mezhvedomstvennoye vzaimodeystviye kak mekhanizm razvitiya psikhologicheskoy sluzhby v obrazovanii. Psikhologo-pedagogicheskiye issledovaniya, 9(3),2017. 116-128.*
8. Khitryuk V.V. *Inklyuzivnaya gotovnost' kak etap formirovaniya inklyuzivnoy kul'tury pedagoga: strukturno-urovnevyy analiz. Vestnik Bryanskogo gosudarstvennogo universiteta, (1 (1)),2012. 80-84.*
9. Kuz'menko N.I., & Gur'yanova, I.V. *K probleme issledovaniya inklyuzivnoy sredy v obrazovatel'noy organizatsii. Gumanitarno-pedagogicheskiye issledovaniya, 1(2),2017. 31-38.*
10. Litvak R.A., Duranov M.Ye., & Duranov I.I. *Sotsiokul'turnoye obrazovaniye i razvitiye lichnosti budushchego spetsialista: teoriya i praktika. 2009.*
11. Cherkasova S.A. *Formirovaniye psikhologo-pedagogicheskoy gotovnosti budushchikh pedagogov-psikhologov k rabote v sisteme inklyuzivnogo obrazovaniya. Moskva 2012.*
12. Grebennikova Ye.V., & Zakotnova Ye.YU. *Psikhologicheskaya gotovnost' studentov-psikhologov k professional'noy deyatel'nosti v usloviyakh inklyuzivnogo obrazovaniya. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta, (3 (156)), 2015. 34-37.*
13. Kucheryavenko, I. A. *Problema psikhologicheskoy gotovnosti k professional'noy deyatel'nosti. Molodoy uchenyy, 2(12),2011.*
14. Sergeyeva A.I. *Inklyuzivno oriyentirovannaya podgotovka uchiteley-logopedov v vuze// ZHURNAL Nauchno-pedagogicheskoye obozreniye. Pedagogical Review. —2017. — №2 (16). — S.70—78.*
15. Shipilova Ye.V. (). *Sushchnostnyye kharakteristiki ponizhennoy obuchayemosti shkol'nikov. Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta, (9), 2008.*

MPHTI 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2024.83.3.021>

Zhankushkov B.,^{1*} Onlanbekkyzy G.,² Serzhankyzy Zh.¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

² Institute of Early Childhood Development of the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

ELECTRONIC RESOURCES AS A MEANS OF FORMING THE DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract

The article considers the issue of the formation of digital competence of future primary school teachers through electronic resources. The concepts of "digital technologies", "digitalization of education", "digital competence", "electronic resources", "digital tools" are defined. The analysis of psychological and pedagogical literature on the research topic is carried out. The authors characterize the digital competence of future primary school teachers, noting that in digital education, teachers should have a high ability to work with the developing digital environment. In order to find effective means of developing digital competence, the authors analyzed the electronic resources used in the